

МІНЕНКО ОЛЬГА ОЛЕКСАНДРІВНА

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ МОЛОДІ ДО ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

В статті представлено теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності молоді до шлюбно-сімейних відносин. Результатом теоретичного аналізу став висновок про те, що психологічна готовність до шлюбно-сімейних відносин являє собою багатоаспектне явище, в основі якого лежить ряд особистісних рис і властивостей, цінностей і уявлень, навичок та умінь, що забезпечують міцність та благополуччя сім'ї.

Проведено емпіричне дослідження, результатом якого став висновок про недостатню сформованість у сучасної української молоді психологічної готовності до шлюбно-сімейних відносин. Серед негативних аспектів було виділено низький рівень розвитку емпатійних здібностей, неадекватну самооцінку, досить низький рівень значущості таких важливих для сімейного життя цінностей як любов, щасливе сімейне життя, відповідальність, терпимість, чесність, чуттєвість.

Ключові слова: *психологічна готовність до шлюбно-сімейних відносин, шлюбно-сімейні уявлення.*

Актуальність проблеми. Стан інституту сім'ї в сучасному українському суспільстві можна визначити як «криза сім'ї». Серед основних ознак «кризи сім'ї» спеціалісти виділяють значне зростання кількості розлучень, зменшення народжуваності, збільшення позашлюбних народжень, зростання кількості сімей з одним із батьків, значне зростання кількості сумісного життя чоловіків і жінок поза законним шлюбом, збільшення кількості осіб, які не бажають мати сім'ю. Серед основних негативних наслідків даних процесів дослідники виділяють порушення виховної функції сім'ї, проблеми соціалізації дітей, негативні зміни у психічному розвитку дітей, порушення психічного та соматичного здоров'я дорослого населення.

Актуальність даної проблеми ставить перед науковцями проблему психологічної готовності молоді до шлюбно-сімейних відносин. Багатогранні, психологічно насичені ролі чоловіка та дружини, батька та матері, господаря та господині потребують сукупності навичок, широкого кола знань не тільки в соціальній, економічній чи господарській сферах, а також, і мабуть перш за все, в психологічній. Порушення або відсутність системи підготовки особистості в цьому напрямі є джерелом напруження у сімейних

стосунках, загострення внутрішньосімейних стосунків, виникнення конфліктів, послаблення стабільності шлюбу.

Психологічна готовність до шлюбу і сімейного життя - багатоаспектна проблема, яка включає в себе питання формування психологічної статі особистості, її розвиток, оволодіння стереотипами чоловічої і жіночої поведінки. Благополуччя сім'ї залежить від специфіки засвоєних ролей чоловіка і дружини, батька і матері. Знання і уявлення про себе як людину певної статі із специфічними для чоловіка і жінки потребами, ціннісними орієнтаціями, мотивами, інтересами і формами поведінки, а також уявленнями про сімейне життя, служать психологічним фоном шлюбу і впливають на міжособистісні відносини подружжя.

Дані питання знайшли своє висвітлення в роботах Т.В. Андрєєвої, Е.К. Васильєва, В.А. Сисенко, В. Сатір, А.Г. Харчева, Л.В. Чуйко, К.Вітека, Г.Л.Смірнова, З.А.Янкова, Є.Ф.Агільдієва, О.К.Лосєва та ін.

Метою нашого дослідження є теоретичний аналіз та емпіричне дослідження проблеми психологічної готовності молоді до шлюбно-сімейних відносин.

Аналізуючи проблему психологічної готовності молоді до шлюбно-сімейних відносин, преш за все слід приділити увагу тим уявленням щодо шлюбу і сім'ї, які властиві сучасним юнакам. Так, проведені Андрєєвою Т.В. дослідження шлюбно-сімейних уявлень серед сучасних юнаків, свідчать про наступні тенденції:

1) Приоритет особистісних якостей, а не соціальних характеристик при виборі подружжя.

З одного боку, дане явище є позитивним, оскільки в основу покладено почуття кохання, глибокі душевні стосунки. З другого боку, це може стати значним фактором нестабільності, оскільки, як свідчать дослідження, однією з умов благополучного шлюбу є соціальна гомогенність (однорідність) подружжя. Крім того, при орієнтації суто на кохання виникає небезпека побудувати шлюб на нереалістичних уявленнях про партнера (заснованих на сексуальних фантазіях, очікуванні «вічної романтики» і т.п.).

2) Нереалістично перебільшені вимоги до майбутнього подружжя при заниженні вимог до себе.

Даний фактор теж може стати причиною нестабільності шлюбу, оскільки порушує гармонійність стосунків, веде до конфліктів і непорозуміння.

3) Зменшення впливу батьків на вибір подружжя.

З одного боку, це є ознакою самостійності юнака, але з іншого боку дослідники спостерігають таку закономірність: думка батьків при виборі подружжя не враховується, але матеріальні запити щодо батьків по підтримці майбутньої сім'ї зберігаються (в тому числі і запит на сумісне з батьками проживання). Відповідно це, по-перше, є ознакою неповної самостійності сучасних юнаків, а по-друге, можливе

в цій ситуації неприйняття батьками подружжя власної дитини може стати руйнівним фактором для молоді сім'ї.

4) Зниження віку початку сексуальної активності, лібералізація сексуальних норм.

Наслідками даного процесу є: порушення нормативного розвитку підлітків, що негативно впливає на формування у них психологічної готовності до шлюбу; проблеми у розумінні поняття «подружня вірність»; безвідповідальне ставлення до статевих стосунків і як наслідки: епідемія ВІЛ та СНІД, хвороб, що передаються статевим шляхом, аборти і т.д.

5) Зниження рівня «подвійної моралі» у статевих стосунках. Наслідком є значне порушення репродуктивного здоров'я українських жінок.

6) Зростання числа молодих людей, що не бажають мати сім'ю.

7) Вільне ставлення до розлучень.

8) Зростання позитивного ставлення до незареєстрованих шлюбів [1].

Наведені дані свідчать про негативні тенденції у шлюбно-сімейних уявленнях сучасної молоді. Отже, проблема психологічної готовності молоді до шлюбно-сімейних відносин є вкрай актуальною і потребує детального аналізу її психологічних складових.

Психологічна готовність до шлюбно-сімейних відносин визначається як система соціально-психологічних установок особистості, яка визначає емоційно-позитивне ставлення до сімейного образу життя, цінностям подружнього життя [1].

Ще Альфред Адлер пов'язував успішність шлюбу з готовністю до нього, і в першу чергу зі стилем життя людини. На думку Адлера, для того, щоб бути психологічно готовим до любові та шлюбу, треба, в першу чергу, мати почуття спільності та бути соціально адаптованим. Він також стверджував, що здатність або нездатність до любові та шлюбу закладені в прототипі, який формується ще в перші роки життя людини. Знаючи якості прототипу, можливо вказати на ті труднощі, які виникнуть у дорослому житті людини. Крім загальних якостей соціального пристосування, відносини любові та шлюбу потребують від партнера почуття виключної симпатії, здатності співставляти себе іншій людині і співпереживати їй. [2]

Не обійшов увагою дану проблему і Е. Фром. Любов на його думку, це мистецтво, яке потребує досвіду та вміння концентруватися, інтуїції та розуміння, це активна зацікавленість в житті та розвитку того, до кого ми відчуваємо це почуття [3].

Г.Олпорт розглядає готовність до шлюбу з позиції формування зрілої особистості, серед основних якостей якої виділяє наступні:

- здатність до теплих, сердечних відносин, дружньої інтимності і співчуття;

- емоційна стійкість та самоприйняття (здатність керувати власними емоціями таким чином, щоб це не шкодило іншим);
- реалістичність сприйняття, досвіду та домагань (що виявляється зокрема в тому, щоб бачити речі такими, якими вони є, а не такими якими ми хотіли б їх бачити);
- самооб'єктивність (чітке уявлення про свої сильні та слабкі сторони);
- наявність справи, яку важливо робити для людини.

Дані риси особистості мають пряме відношення до успішності шлюбу у всіх його аспектах, а також до вибору партнера для шлюбу. Таким чином, зріла особистість має здатність реалістично сприймати себе та інших, адекватно обирати супутника життя відповідно до своїх особливостей і життєвих планів, побудови успішних сімейних стосунків і вирішення проблем на різних стадіях життя сім'ї [4].

Для побудови повноцінних, гармонійних відносин важливе створення психологічної близькості. В.Н.Куніцина виділяє два рівні психологічної близькості: перший – первинний по часу виникнення – не потребує довгого знайомства, взаємоперевірки, характеризується високою спонтанністю, несвідомістю; другий – раціональний, свідомий, керований шляхом постійного спілкування – побудований на усвідомленні схожості установок, цінностей, норм, життєвого досвіду. В результаті свого дослідження Куніцина В.Н. виділяє наступні компоненти психологічної близькості:

1. Розуміння (взаєморозуміння, «розуміння з півслова»).
2. Довіра (максимальна відвертість, вільне, відкрите спілкування).
3. Емоційна близькість (симпатія, радість від спілкування; співпереживання і співчуття).
4. Прийняття (терпимість до недоліків іншої людини, визнання та прийняття іншого).
5. Єдність, близькість цілей, ідеалів, точок зору (співпадіння цінностей). [5]

В.А.Сисенко ввів поняття «спроможність до шлюбу», що передбачає наступні складові:

- спроможність піклуватися про іншу людину, самовіддано їй служити, творити добро;
- спроможність співчувати, співпереживати, тобто входити в емоційний світ іншої людини, розуміти його радощі та смуток, переживати невдачі, знаходити емоційну близькість;
- спроможність до кооперації, співробітництва, людського спілкування, наявності навичок та вмінь у здійсненні різного виду праці;
- висока етична культура, вміння бути терпимим і вміти пробачати, приймати людину з усіма її недоліками та дивностями, подавляти власний егоїзм.

Всі ці якості, на думку автора, виступають показниками можливості людини швидко змінювати власну поведінку у відповідності зі змінюваними обставинами, проявляти терпимість, стійкість і спроможність до компромісу. Сукупність відповідних якостей обох членів подружньої пари може говорити про подружню сумісність, як показника успішності майбутніх шлюбних відносин [6].

Ковальов С.В. підкреслює важливість формування адекватних шлюбно-сімейних уявлень юнаків, які включають в себе формування правильного розуміння співвідношення кохання і шлюбу, подолання споживацьких тенденцій у ставленні до сім'ї та супутника життя, виховання реалістичності та цільності у сприйнятті себе та інших [7].

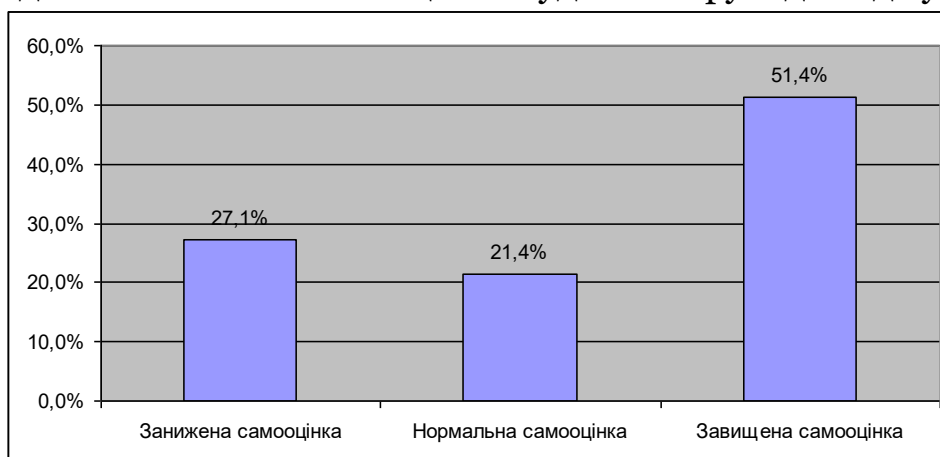
Важливим аспектом готовності до шлюбно-сімейних відносин є, на думку Андрєєвої Т.В., формування еталонів мужності та жіночості. Формування статевої самосвідомості, еталонів мужності та жіночості починається з перших днів життя дитини. Однак найбільш інтенсивно розвивається в підлітковому та юнацькому віці, коли засвоєне на попередніх стадіях починає перевірятися та уточнюватись в ході інтенсивного спілкування з особами протилежної статі [1].

Отже, можна зробити висновок, що психологічна готовність до шлюбно-сімейних відносин є багатоаспектним явищем, в основі якого лежить ряд особистісних рис і властивостей, цінностей і уявлень, навичок та умінь, що забезпечують міцність та благополуччя сім'ї.

Для емпіричного вивчення психологічної готовності молоді до шлюбно-сімейних відносин, нами разом з Геут М.В., було досліджено наступні її компоненти: рівень розвитку самооцінки, рівень розвитку емпатійних здібностей, рівень розвитку егоцентризму, просімейні ціннісні орієнтації та шлюбно-сімейні уявлення сучасної молоді. Для дослідження ціннісних орієнтацій було використано «Методику ціннісні орієнтації М.Рокіча», для дослідження рівня розвитку емпатійних здібностей було використано «Методику діагностики рівня емпатійних здібностей В.В.Бойко», для дослідження самооцінки було використано «Методику дослідження самооцінки Будассі», для дослідження рівня розвитку егоцентризму було використано «Методика незакінчених речень (діагностика егоцентризму)», для дослідження основних шлюбно-сімейних уявлень було використано анкетування. Групу досліджуваних склали 70 осіб (65 дівчат та 5 хлопців), які є студентами 1 курсу. Вік досліджуваних 16-18 років.

Рівень самооцінки досліджуваних визначався за допомогою «Методики дослідження самооцінки Будассі». В результаті діагностики за даною методикою було отримано наступні результати: занижену самооцінку мають 19 осіб, що становить 27,1 %, адекватну – 15 осіб, що становить 21,4%, завищену – 36 осіб, що становить 51,4%. Результати діагностики самооцінки представлені в гістограмі 1.

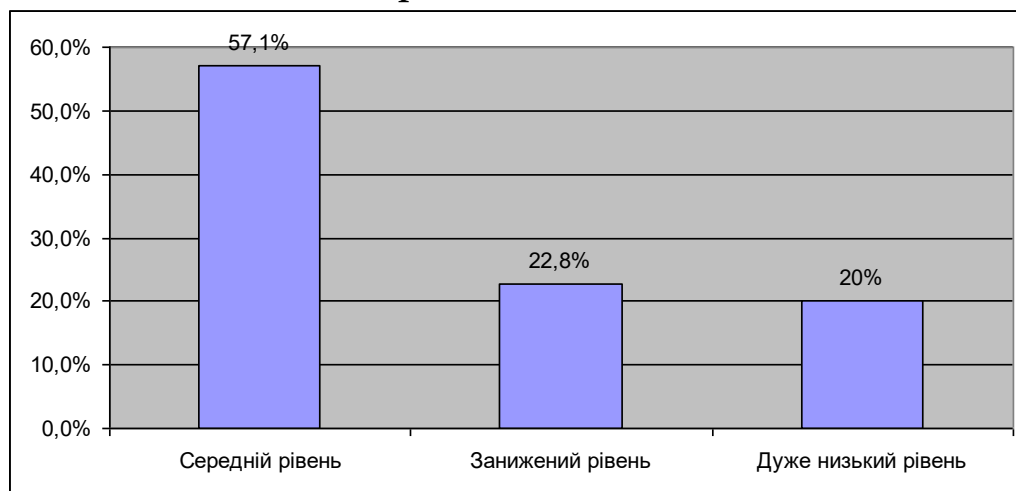
Гістограма № 1 Результати психодіагностичного дослідження за “Методикою вивчення самооцінки Будассі” в групі досліджуваних.

Результати діагностичного дослідження свідчать про те, що всього 21,4% досліджуваних мають адекватну самооцінку. В той же час, неадекватну самооцінку (завищену та занижену) виявлено у 78,5% досліджуваних. Даний факт є негативним щодо готовності молоді до шлюбно-сімейних стосунків, оскільки, як було зазначено вище, неадекватна самооцінка з великою вірогідністю може бути руйнівним фактором функціонування сім'ї.

Рівень розвитку емпатійних здібностей визначався нами за допомогою «Методики діагностики рівня емпатійних здібностей В. В. Бойко». В результаті дослідження були отримані наступні результати: 40 осіб, що становить 57,1%, мають занижений рівень розвитку емпатії, 16 осіб, що становить 22,8%, мають середній рівень, 14 осіб, що становить 20%, мають дуже низький рівень розвитку емпатійних здібностей.. Результати діагностики рівня розвитку емпатійних здібностей представлено в гістограмі 2.

Гістограма № 2. Результати психодіагностичного дослідження за “Методикою діагностики рівня емпатійних здібностей В. В. Бойко”

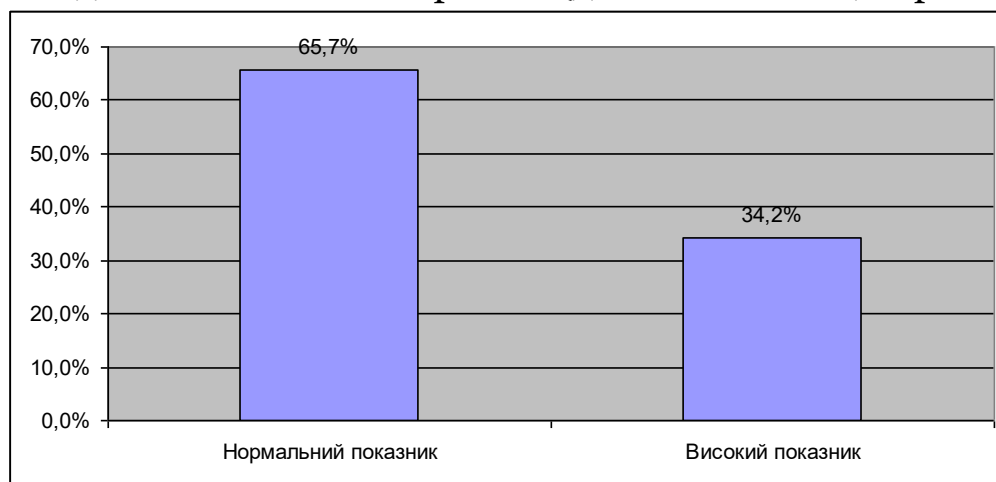

Отже, аналізуючи результати дослідження за даною методикою, слід зазначити, що жодний з опитуваних не виявив високого рівня емпатійних здібностей, а майже половина (42,8%) мають занижений і

дуже низький рівень розвитку емпатійних здібностей. Отримані результати можна охарактеризувати як вкрай негативні щодо успішного формування психологічної готовності до шлюбно-сімейних відносин, оскільки емпатійні здібності відносяться до основних здібностей, якими повинна володіти людина при вступі до шлюбу і які забезпечують його успішність.

Рівень розвитку егоцентричних якостей визначався за допомогою «Методики незакінчених речень (діагностика егоцентризму)». Було отримано наступні результати: показник егоцентризму, який відповідає нормі, виявлено у 46 осіб, що становить 65,7%. Високий показник егоцентризму виявлено у 24 осіб, що становить 34,2%. Результати діагностики рівня егоцентризму представлені в гістограмі 3.

Гістограма № 3. Результати психодіагностичного дослідження за «Методикою незакінчених речень (діагностика егоцентризму)»

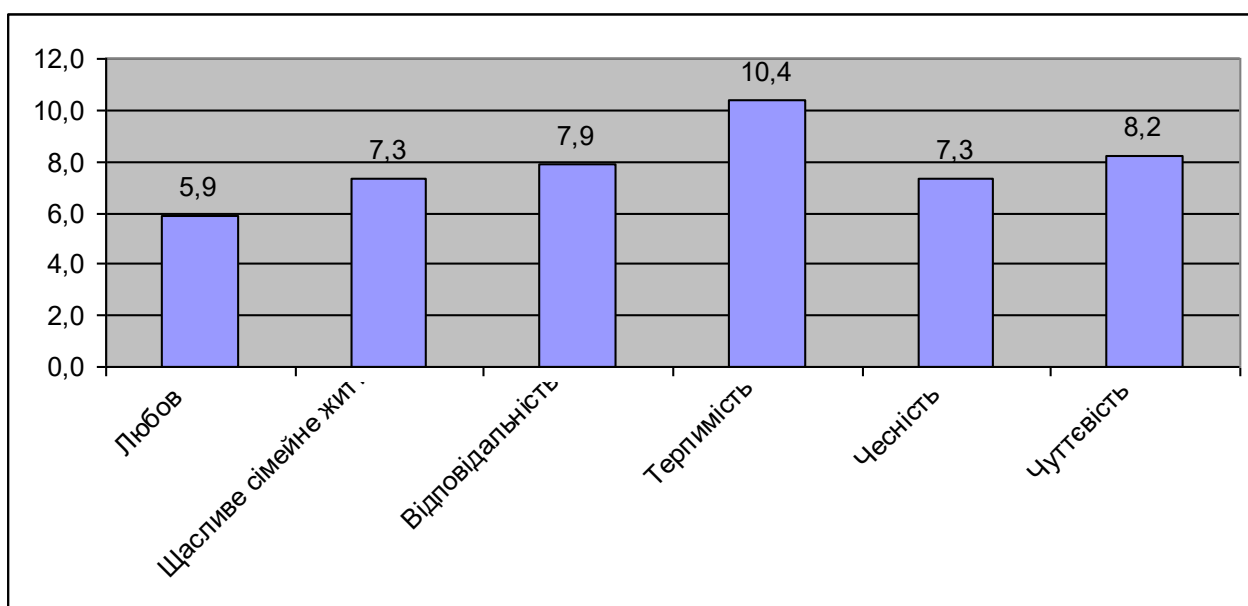

За результатами діагностики за даною методикою, можна зробити висновок про позитивну тенденцію розвитку відповідної якості особистості серед сучасної молоді, оскільки показник адекватного розвитку даної якості перевищує показник деструктивного її прояву. Проте отримані результати свідчать і про те, що у третини досліджуваних виявлено високий рівень розвитку егоцентризму, що є негативним явищем у психологічній готовності до шлюбно-сімейних відносин.

Для визначення місця просімейних цінностей в системі ціннісних орієнтацій сучасної молоді нами було використано «Методику ціннісних орієнтацій М. Рокіча». В методиці ціннісних орієнтацій М. Рокіча нас цікавили наступні цінності, які лежать в основі психологічної готовності особистості до шлюбно-сімейних відносин і які ми визначили як просімейні: серед термінальних – любов, щасливе сімейне життя, серед інструментальних – відповідальність, терпимість, чесність, чуттєвість. Оскільки методика ціннісних орієнтацій М. Рокіча не має чіткої процедури аналізу результатів, нами було використано наступну процедуру аналізу. Так як завданням досліджуваних було проранжувати запропоновані цінності в порядку значущості, присвоївши найбільш значимій цінності ранг 1,

найменш значимій ранг 18, ми вирішили вирахувати середній для всіх досліджуваних ранг цінностей, які нас цікавлять. Процедура проводилась ідентично стосовно термінальних і інструментальних цінностей. Було отримано наступні результати: серед термінальних цінностей: любов отримала 5,9 ранг, щасливе сімейне життя – 7,3. За шкалою інструментальних цінностей: відповідальність посідає 7,9 ранг, терпимість – 10,4 ранг, чесність – 7,3 ранг, чуттєвість – 8,2 ранг. Результати діагностики ціннісних орієнтацій молоді представлені в гістограмі 4.

Гістограма № 4. Результати “Методики ціннісних орієнтацій М. Рокіча” .

На основі отриманих даних можна зробити висновок, що такі важливі для сімейного життя цінності розташовуються у молоді далеко не на перших позиціях, що є негативною тенденцією у формування психологічній готовності до шлюбно-сімейних відносин. Крім того, цікавим фактом для нашого дослідження є помітна розбіжність у рангах таких термінальних цінностей як «любов» і «щасливе сімейне життя». Цінність любові отримала вищий ранг, ніж цінність щасливого сімейного життя, що свідчить про те, що у системі цінностей сучасної молоді дані цінності не є взаємозалежними. Дане явище є негативним щодо формування психологічної готовності до шлюбно-сімейних відносин.

В цілому на основі результатів проведеної діагностики, можна зробити висновок про недостатню сформованість у сучасної молоді такого значущого для сімейного життя компоненту як просімейні ціннісні орієнтації, якими є любов, щасливе сімейне життя, відповідальність, терпимість, чесність, чуттєвість.

Роблячи загальний висновок про результати проведеного психодіагностичного дослідження, можемо зробити висновок про недостатню сформованість у сучасної української молоді психологічної готовності до шлюбно-сімейних відносин. Серед

негативних проявів слід виділити низький рівень розвитку емпатійних здібностей, неадекватну самооцінку, досить низький рівень значущості таких важливих для сімейного життя цінностей як любов, щасливе сімейне життя, відповідальність, терпимість, чесність, чуттєвість. До позитивних показників слід віднести перевагу нормального рівня егоцентризму серед молоді, що є позитивним явищем для формування успішних шлюбно-сімейних стосунків.

Перспективою подальшого дослідження проблеми психологічної готовності молоді до шлюбно-сімейних відносин є теоретичне та емпіричне дослідження інших компонентів даного явища. Також перспективним ми вважаємо розробку методів формування та корекції психологічної готовності молоді до шлюбно-сімейних відносин.

Список використаної літератури:

6. Андреева Т.В. Психология современной семьи. – СПб.: Речь, 2005. – 436 с.
7. Адлер А. Наука жить. – К.: Port-Royal, 1997. – 34 с.
8. Фромм Э. Искусство любить. – М.: Эксмо, 2014. – 221 с.
9. Олпорт Г. Личность в психологии. – М.: Ювента, 1998. – 345 с.
10. Куницына В.Н., Казаринова Н.В., Погорьша В.М. Межличностное общение. Учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2001. – 544 с.
11. Сысенко В.А. Молодежь вступает в брак. – М.: Мысль, 1986. – 254 с.
12. Ковалев С.В. Психология современной семьи. – М.: Просвещение, 1988. – 208 с.

References:

6. Andreeva T.V. Psychologiya sovremennoi semi. – Spb.: Rech', 2005. – 436 s.
7. Adler A. Nauka zhit. - K.: Port-Royal, 1997. – 34 s.
8. Fromm E. Iskusstvo lubit. . – M.: Eksmo, 2014. – 221 s.
9. Olport G. Lichnost v psyhologii. - M.: Yuventa, 1998. – 345 s.
10. Kunitsyna V.N., Kazarinova N.V., Pogolsha V.M. Mezhlichnostnoe obshenie. Uchebnik dlia vuzov. – Spb.: Piter, 2001. – 544 s.
11. Sysenko V.A. Molodezh vstupaet v brak. – M.: Mysl, 1986. – 254 s.
12. Kovalev S.V. Psyhologiya sovremennoi semi. – M.: Prosveshenie, 1988. – 208 s.

Миненко О.А.

Психологическая готовность молодежи к брачно-семейным отношениям

В статье представлен теоретический анализ проблемы психологической готовности молодежи к брачно-семейным отношениям. Результатом теоретического анализа стал вывод о том, что психологическая готовность к брачно-семейным отношениям представляет собой многоаспектное явление, в основе которого лежит ряд личностных черт и свойств, ценностей и представлений, навыков и умений, которые обеспечивают крепость и благополучие семьи.

Проведено эмпирическое исследование, результатом которого стал вывод о недостаточной сформированности у современной украинской молодежи

психологической готовности к брачно-семейным отношениям. Среди негативных аспектов были выделены низкий уровень развития эмпатических способностей, неадекватная самооценка, достаточно низкий уровень значимости таких важных для семейной жизни ценностей как любовь, счастливая семейная жизнь, ответственность, терпимость, честность, чувствительность.

Ключевые слова: *психологическая готовность к брачно-семейным отношениям, брачно-семейные представления.*

Minenko Olha

Young people`s psychological readiness to marriage and family relationships

The article theoretically reviews the issue of young people`s psychological readiness to marriage and family relationships. Psychological readiness to marriage and family relationships is defined as the system of a person`s social-psychological mindsets which shapes a positive emotional attitude towards family lifestyle and married life values. As the result of the theoretical analysis we may conclude that psychological readiness to marriage and family relationships is a multi-aspect phenomenon at the core of which lies a variety of individual traits and features, values and concepts, skills and faculties that ensure a family`s well-being.

An empirical investigation was made of young people`s psychological readiness to marriage and family relationships. As a result of the investigation we may conclude that psychological readiness to marriage and family relationships of Ukrainian youth is insufficient. Among the negative aspects the following ones were identified – underdevelopment of empathetic skills, inadequate self-appraisal, rather low significance level of such crucial for family life values as love, happy family life, responsibility, tolerance, honesty, sensibility. To positive characteristics refers the prevalence of normal egocentrism level among the youth which is an advantageous criterion for successful marriage and family relationship shaping..

Key words: *psychological readiness to marriage and family relationships, marriage and family conception*